

AZ EUCHARISZTIA ÉS A BŰN A NÉPI VALLÁSOSÁGBAN

A hit a népi vallásosságban

A népi vallásosság-kutatásban gyakran szoktuk idézni azt a megállapítást miszerint a „nép”¹ „istenhite nem elvont, elméleti »elgondolás« csupán, hanem a gyakorlatból leszűrt és az egész életet átsugárzó valóság. Isten (...) nem távoli lény, hanem a mindenütt jelenlévő és mindent gondviselő Atya”.² Egy-egy közösség vallásgyakorlatának mélyrehatóbb vizsgálata esetén a jelenség, természetesen bonyolultabbnak mutatja magát, és még összetettebbnek látjuk akkor, ha a kérdést az egyéni vallásosság szintjén is figyelemmel kísérjük. Az egyéni hitre jellemző módon a „nép” istenhitében is megfigyelhető az, hogy időnként megváltozik a hit súlypontja. Megfigyelhető az is, hogy a hit nem egy tartós lelkiállapot és nem is egy komplex, szilárd ideológia, ami implicite magába hordozza a hit legalapvetőbb lelki „gyümölcseit”: a remény, a bizalom erényét, vagy éppen az istenfélelmet. A vallásosság külső, formai megnyilvánulása terén végbemenő változások mértékétől, jellegétől, intenzitásától függetlenül vagy adott esetben azokkal valamelyest összefüggően, a hit élethosszig tartó „út”-nak mutatkozik. A bizalom, a remény, a félelem pedig mintegy válaszlépések „Isten gondviselésére” vagy éppen „hallgatására”, és ezt a feszültséget hordozza maga a hit. A hosszú évek óta tartó megfigyelések alapján úgy tűnik, a hit (másfelől): párbeszéd, a hívő és Isten párbeszéde, aminek a tartalma a kutató számára természetesen a hívő perspektívájából és elbeszéléseiből ismerhető meg. Adja magát a kérdés, hogy vajon ebben a párbeszédben mi lehet a szerepe a teológiai értelemben egyszerre elvont és valós „valóság”-ként meghatározott Oltáriszentségnek? Az egyház tanítása szerint: „Isten, nem csupán mindenütt jelenvaló (...), hanem mint éltető Szentlélek, mint tápláló Oltáriszentség is köztünk van, s mindannyian személyesen (...) járulunk hozzá s egyesülünk vele.”³ Az áldozás személyes egyesülés az elvonttal és a valósággal, hangsúlyozza tehát az egyház. De vajon ez a tanítás visszatükröződik-e a népi vallásosságban? Mit jelent az áldozás a „nép”, az egyén vallásosságában, hitében? A kérdés további fejtegetéséhez célszerűnek tűnik megerősíteni s így rögzíteni a fentiekben említetteket, hogy ti. a hit, egyfelől élethosszig tartó „út”, másfelől párbeszéd, és ebben az „utazásban” illetőleg „kapcsolatban” az Oltáriszentség – ahogyan reményeink szerint a dolgozat folyamán körvonalazódni fog –: a természetfeletti fél, azaz Isten szimbóluma, „nyelve”, „eszköze”, ami a hívő hitében a hitet és a küzdelmet megújító erő formájában válik „tapasztalhatóvá” majd ki-

1 Dolgozatomban a „nép” kifejezés alatt a kutatott közösséget, jelesül a moldvai Magyarfalú közösséget értem, a „népi vallásosság” alatt pedig a római katolikus vallást a közösség gyakorlatában.

2 ERŐSS 1998. 138.

3 ERŐSS 1998. 156.

fejezhetővé. Az elemzésben felhasznált néprajzi adatokat Moldova magyar nyelvű katolikus közösségeinek vallásosságából merítettem. A magyar népi vallásosság egészéhez kapcsolódó tágabb összefüggések, párhuzamok megfogalmazására csak olyan esetekben keríthettem sort, ahol a kutatástörténet, azaz a szakirodalom erre lehetőséget nyújtott, adatot szolgáltat.

Az Eucharisztia kettőssége: beavatás és kiengesztelődés

A vallásgyakorlat szempontjából meghatározó, hogy az Eucharisztia a „beavatás szentsége”,⁴ a hatályos egyházjog szerint pedig az elsőáldozást meg kell előznie az elsőgyónásnak.⁵ Az Eucharisztia másfelől a bűnbánat, „az Istennel és az egyházzal való kiengesztelődés szentsége”.⁶ A két szentség (ti.: beavatás/kereszttség és bűnbánat/gyónás) összefüggése, és ennek az összefüggésnek a problematikája önálló jelenséggént jelenik meg, s mint ilyen, külön figyelmet érdemel. Ezt azért érdemes ezen a helyen megemlíteni, mert arra mutat rá, hogy a vallási szocializáció folyamatában az Oltáriszentséggel való első találkozás egybeesik, sőt: együtt jár a bűn és a bűnbánat szentségének a felvételével, később rendszeres igénybevételeivel.⁷ Az időskori lelkigondozásban az Oltáriszentség és a gyónás mellett a betegek kenete, azaz egy harmadik szentség is megjelenik.⁸ Az Eucharisztia tehát egyfelől egymagában is kettős „összetételű” (kiengesztelődés és egyesülés), másfelől együtt jár a gyónás szentségével. A kutatás során megfigyelhető volt, hogy ez a kettősség olyan alapélmény, amely a későbbiekben meghatározó lesz az Oltáriszentséghez való személyes viszony(ulás)ban. Mi több, úgy tűnik, az Eucharisztia egyik eleme, nevezetesen a bűnbánat és a kiengesztelődés jóval nagyobb szerepet kap a szentség egyéb „vonásaival” szemben (pl.: „Istennel való egyesülés”, lelki táplálék stb.). Ennek a jelenségnek a fontosságára az elsőpéntek⁹ szokása terén végzett vizsgálódás során figyelhettem fel. Az egyházi (és a helyi)

4 L. Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció Direktóriumuma. A népi vallásosságról és a liturgiáról. Vatikán, 2001. december 17. In: „Hetény János atya könyvtárából Sopron” hagyatékból származó irat.

5 L. a Magyar Katolikus Lexikon „elsőáldozás” szócikkben foglaltak: „A hatályos egyházjog szerint gyermekek elsőáldozáshoz bocsátása csak akkor megengedett, ha: 1. gondos felkészítésben részesültek; 2. kellő ismerettel rendelkeznek; 3. képességük szerint felfogják Krisztus misztériumát, s az Úr testét hittel és áhítattal tudják magukhoz venni; 4. előzőleg szentségi gyónáshoz járultak (913.k. 1.§, 914. k.)”; kivétel: „a felnőtt korban megkeresztelkedő ember [aki] a kereszttség után gyónás nélkül rögtön szentáldozáshoz járulhat”. ERDŐ 1997. 72.

6 DOLHAI 2002. 180. KEK 1995. (1322–1419. ill. 1422–1498. pontszámok).

7 Érdekességként megemlítenéd, hogy a bűnbánat és az Úrvacsora a reformáció kezdete óta szorosan összetartozik. DOLHAI 2002. 179.

8 Vö.: TÁNCZOS 2001. 61.

9 Lényege: a hónap első pénteki napján elvégzett szentgyónás és szentáldozás. Ismereteink szerint az „elsőpéntek” szokása a felvilágosodás korában erősödött meg, illetve vált a népi vallásosság konstans elemévé, némiképp ellensúlyozva a racionalizmus egyházra gyakorolt hatását. L. Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció Direktóriumuma. A népi vallásosságról és a liturgiáról. Vatikán, 2001. december 17. In: „Hetény János atya könyvtárából Sopron” hagyatékból származó irat.

közösségbe bevezető valamint az egyházból kivezető életszakaszban állók, azaz a gyermekek valamint a (halálos) betegek és/vagy idősek életében az elsópéntek rendkívül meghatározó vallási gyakorlat. Ám ebben az esetben is azt látjuk, hogy a hangsúly a gyónáson, a lelki megtisztuláson van, ami egyszersmind az áldozás, a találkozás feltétele is. Az elsópéntek a gyermekek esetében a jó és a rossz mind jobb megkülönböztetésének a képességét valamint a bűntudat készségének a kialakítását is szolgálja, az idősek és/vagy betegek esetében pedig a halál utáni üdvözüléshez szükséges megtisztulás, Istennel való kiengesztelődés eszköze – mindezek ismételt megélése, gyakorlása.

Az elsópéntek jelentőségét, szerteágazó hatását egyetlen, ám az egyéni vallásosságban érvényesülő prioritásokat jól tükröző példát hozok fel. Egy hetvenkilenc éves magyarfalusi asszony azért nem vett részt lánya polgári esküvőjén, amit a településtől mintegy 40 km távolságra fekvő mezővárosban rendeztek meg, mert az eseményt megelőző napon, azaz pénteki napon tudták volna elszállítani a helyszínre, amikor azonban a gyónását szokta elvégezni az otthonába látogató helyi plébánosnál. Minthogy gyermekei nem tudták biztosítani számára azt, hogy az ortodox többségű településen elvégezheti szokásos, hó eleji gyónását, a családi eseményről való távolmaradást választotta. Természetesen légyegesek az eset (további) körülményei is. A szóban forgó nő a nagy távolság és súlyos lábbetegségei miatt évek óta nem vesz részt a vas- és ünnepnapi miséken. A helyi közösségi morál felett őrködő „falú szája”, megtette volna a maga megjegyzését, amiben, az adatközlőt idézve, minden bizonnyal azt kifogásolta volna, hogy „milyen beteg az, aki Rekecsénybe elvitetni magát, de a falu templomáig nem győz el?” A kritika természetesen így sem maradt el, az asszony „visszahallotta”, hogy egyesek szerint szívetlen anyaként viselkedett. A körülményekhez tartozik az is, hogy a lány másodízben lépett házasságra, miután az első, egyházilag is megkötött házasságából életveszélyes állapotban kiszabadult. A helyi normák értelmében ez a helyzet önmagában is kétes, az anya távolmaradása így értelmezhető úgy is, hogy nem helyesli lánya döntését, ámde tiszteletben tarja a helyi normákat. A szociokulturális háttér további ismertetése nem szükséges, és a dolgozat konkrét témájától is messzire vezetne. A példával azt kívántam illusztrálni, hogy a mégoly összetett körülmények közepette is, az egyén életében adódik, adódhat olyan helyzet, amikor mind a közösségi normát mind pedig a személyes vágyat hátrébe szorítja az üdvösség kérdése, a halál utáni sors, ami ebben a konkrét esetben szoros összefüggésben áll az Oltáriszentséggel. Ezt a megállapítást számos, a fentihez hasonló, sok esetben markánsabb eset ismeretében fogalmaztam meg.

Katekizmus, mise, bűn

Az Euchariszta és a bűn viszonyának összetettségét fokozza, másfelől azonban érthetővé teszi az, hogy a római katolikus katekizmus, Eucharisziáról szóló tanításában – amit a papság a felnőtt katekiziseken, a prédikációk során rendszeresen idéz is – szintén nagy jelentőséget kap az Oltáriszentség bűn elleni küzdelemben betöltött szerepe.¹⁰ Végül, ami talán a leglényegesebb: a szertartást, amely kere-

10 Néhány fontos eleme: „a szentáldozás elválaszt bennünket a bűntől”; „eltörli az áldozó bocsánatos bűneit”; „megőrzi a súlyos bűnöktől”; „nem feladata a halálos bűnök megbocsátása, ez utóbbi a bűnbocsánat szentségre tartozik”; „az a sajátosság, hogy azok

tében a kiengesztelődés és a jelképes egyesülés bekövetkezhet, azaz a szentmisét magát is gazdagon átszővi a bűnös emberi mivolt megvallása és az Istennel való kiengesztelődés vágya, ennek a szándéknak a kifejezése.¹¹ A népi vallásosságban a vasár- és ünnepnapra misén való részvétel hangsúlyosan, mint isteni parancs, egyházi törvény teljesítése jelenik meg. A mise, mint az Istennel való kiengesztelődés „közege”, és a kiengesztelődés pontosabb jelentéstartalmának a feltárása a kutatás előtt álló feladat.

„Misére kell menjünk, met így van leadva az Istentől. De ne menj csak úgy, din obligație (kötelességből), hanem cu constiință, hogy Dumnezeu să ne ierte greșelile și păcatele (abból a megfontolásból is, hogy Isten megbocsátja hibáinkat, vétkeiket”. (B. B., 58 éves nő, Magyarfalú.)

Az Oltáriszentséghez való személyes viszonyulásban nem csak az alapok szintjén, de a tágabb kontextus tekintetében is meghatározó a bűn. Az is látható, hogy mind az alap, mind pedig a kontextus a hivatalos vallás szerves része, a bűn meghatározó szerepe tehát nem tekinthető a népi vallásosság irányából érkező népi „elhajlásnak”, „hangsúlynak”.¹²

Bűn, bűnösség, bűntudat

A népi és a hivatalos vallásosság „útjai” itt valamelyest mégis elágazni látszanak, ugyanis a bűnről, bűnösségről és megbocsátásról valamint az Oltáriszentség hatásairól, a bűn és a szentség kölcsönhatásáról vallott teológiai és népi nézetek között különbség mutatkozik, úgy is, hogy tudjuk, mind a teológusok, mint pedig a valósággyakorlók körében tapasztalatok és értelmezések sokfélesége figyelhető meg.

Egyházi körökben gyakran idézik XII. Piusz pápa az Amerikai Egyesült Államok bostoni nemzeti katekétikai kongresszusához intézet rádiós üzenetét,¹³ miszerint „e század bűne a bűntudat elvesztése”. A pápa beszédében a többi között az a lényeges meglátás is megfogalmazást nyert, hogy a bűn iránti érzék elvesztése az Isten iránti érzék eltompulásának természetesen következmenye.¹⁴ XII. Piusz 1946-os szavai természetesen térhez, időhöz kötöttek, és talán bizonyos ideológiákra vonatkozóan értelmezendők. Az is feltételezhető, hogy a katolikus világ keleti perifériáján élő moldvai katolikus közösségek hitére, erkölcsiségére

szentsége, akik az egyházzal teljes közösségben vannak”; „a bűnbánat szentsége is, az Istennel és az egyházzal való kiengesztelődés szentsége”. KEK 1995. (1322–1419. ill. 1422–1498. pontszámok). A bűn elleni küzdelem mellett a katekizmus azt is megfogalmazza, hogy az Eucharisztia „természetfeletti kenyér”, „hálaadás és áldozás”, „találkozás”. KEK 1995. (1322–1419. ill. 1422–1498. pontszámok). Vö.: DOLHAI 2002. 179–180.

11 Az egyház tanítása szerint „a szentmiseáldozat Krisztus megváltó szenvedését jeleníti meg, a szentmisében Krisztus maga van jelen, mint a »kiengesztelődésünk áldozata« – a szentmise áldozati jellegéből is következik az Eucharisztia bűnbocsátó hatása”. DOLHAI 2002. 175.

12 Azaz: az Eucharisztia, mint szentség valamint „a” kultusz, azaz a mise is az egyház hivatalos, központi rítusa.

13 A beszéd 1946. október 26-án hangzott el.

14 In: HOLLÓ László: Gyón(j)unk-e még a 21. században is? Forrás: https://www.szepi.hu/irodalom/kedvenc/kc_055.html Letöltés időpontja: 2019. 12. 05.

maradéktalanul nem vonatkoztathatóak, hiszen itt éppen a fenti állítással ellentétes állapotot követhetünk figyelemmel.

Bár az áldozásban megjelenik a vágyakozás a Jézussal való lelki találkozásra, a hívek, önmagukról alkotott bűnös önképe szinte ellehetetleníti, de legalábbis megnehezíti ennek bekövetkeztét, lévén, hogy nem tartják „méltónak” magukat a szentség vételére, az Isten „fogadására”. A találkozás, a természetfeletti élmény, mint szavakkal nehezen leírható történes jelenik meg, ami a leggyakrabban a hitben és küzdelemben való kitartáshoz szükséges isteni erő – mint ajándék – vételét jelenti. Az Oltáriszentség, ahogyan a katekizmusból és az áldozás alatt elhangzó énekszövegekből az ismert: „égi kenyér” /păine cerească, „lelki táplálék” /hrana sufletului.¹⁵ Ezek alapján elmondható, hogy a szentség két legfontosabb vonása a kiengesztelődés és a (lelki) táplálkozás.

A kérdés kapcsán még egy jelenségre szükséges utalni. Az áldozást megelőző és kísérő lelki állapotot, mintegy az említett bűnös önkép következményeként „félelem” és az Istennel szemben megélt „szégyen” jellemzi. Az Istennel való találkozás, egyesülés vágyát félelem és szégyen övezi. Mi rejtőzhet e ellentmondásosság mögött? A kérdés a „nép” istenképéhez és bűnről alkotott elképzeléseihez vezet, amire itt nem térhetünk ki részletesebben.¹⁶ A súlyos bűnök meggyónásának kötelezettségét a Trienti zsinat (1545–63.) mondja ki. Ugyanez a zsinat elismerte, illetve megfogalmazta azt is, hogy az Eucharisztia eltörli a „mindennapi” bűnöket.¹⁷ A zsinati atyák az Eucharisztia „tisztító” hatását az evangéliumokban foglaltak szerint értelmezték: „ez az vérem (...) kiontok a bűnök bocsánatára” (Mt 26,28). Érdekességként jegyzem meg, Krisztus „szent vérének” a tiszteletéről nem tudok beszámolni, mintahogyan két szín alatt áldozott személylyel sem találkoztam Moldvában. Az Eucharisztia, mint „orvosság, amely kigyógyít – ahogy a zsinat fogalmazott – a mindennapi vétkekből és megőriz bennünket a halálos bűnöktől” már ismert tanítás az általam vizsgálta közösségben is.¹⁸ Látjuk azonban, hogy a gyógyulás ebben a kontextusban is spirituális (meg)tisztulást jelent. Ennek azért nagy a jelentősége, mert a népi vallásosságban azt találjuk, hogy a bűnös lélekkel, más szóval: a méltatlanul vett szentség „hatástalan”, súlyosabb esetben büntetéssel súlyt.¹⁹ Példák sokasága hozható fel ennek az elgondolásnak az illusztrálására.

15 Részlet a napjainkban használt jászvárai egyházmegyei katekizmusból: „*Mi az Oltáriszentség? Az Oltáriszentség Jézus Krisztus valóságos testét és vérének tartalmazza, kenyér és bor színében, lelki táplálkozásukra. Miért rendelte Jézus Krisztus az Oltáriszentséget? Jézus azért rendelte számunkra az Oltáriszentséget, hogy a szentmisében feláldozza magát értünk; hogy a szentáldozásban lelki táplálékunk legyen.*” In: Micul catehism. Pregătire la prima sfântă Împărtășanie și la sfântul Mir [Kis katekizmus. Útmutató az elsőáldozáshoz és a bérnálásához való felkészülésre]. <http://www.ercis.ro/cateheza/copii.asp?cap=3> Letöltés időpontja: 2019. október 7. A román nyelvű szöveget a tanulmány szerzője fordította magyar nyelvre.

16 Az istenképpel egy korábbi tanulmányban foglalkoztam. L. IANCU 2019. 139–156.

17 Ami bátorítás volt azoknak számára, „akik nem mernek gyónás nélkül áldozni, bár súlyos bűnük nincs”. DOLHAI 2002. 174.

18 „Eltörli a bocsánatos bűnöket és segít a bűnök elleni küzdelemben”. DOLHAI 2002. 178.

19 „*Milyen bünt követ el az, aki halálos bűnnel áldozik? Aki annak tudatában járul áldozáshoz, hogy halálos bűne van a szentségtörés vétkeket követi el.*” In: Micul catehism Pregătire

„Eccer vótunk a búsu közbe. Edzs ember lusta vót, s szentséget akart veni, de hátraesett. Hátraesett! Nem vót arra méltó, hodzs szentséget vedzsen. Másodiksor... edzsnek szemlátra... felszötött az arcára a szentség.” (Lujzikalagori adat.)²⁰

„Még apám mondotta, hodzs a pap edzsnek adta a szentséget, s mikor tette bé a szájába, a nyelvire, a szentség kiszökött, s felszökött a vállára. Az embernek. Bűnös vót. Nem tudta bévenni a szentséget. S akkor azt mondta a pap, hodzs meg kell dzsonjék hétszer, hodzs birjék áldozni. Somlyón vót ez es.” (Lujzikalagori adat.)²¹

A szentség vételét és hatását kísérő ambivalencia összefügg azzal a kérdéssel – amire Madar Ilona már 1984-ben rámutatott – hogy a „nép”, (az ember) nem feltétlenül tud, mer vagy akar vállalkozni a bűnök szelektálására aszerint, hogy melyik bűn milyen szentséggel orvosolható. A szerző erről a következőket írja: „Az emberek képzetében – teljesen függetlenül attól, hogy melyik vallás követői – összezavarodik a bűnöktől való szabadulás, amelyet gyónás-áldozás, illetve úrvacsoravétel előtti bűnbánás, és feloldozás ad.”²²

A bűn és a vétek

Az egyén illetően hozzáállása a katolikus vallásosságban természetes magatartás, hiszen a bűnök megbocsátása és a gyónás szorosan összekapcsolódik. A pap közvetítő szerepe, azaz a feloldozás a moldvai katolikus közösségek vallásosságában különösen is hangsúlyos. A bűn jelenségkörének van azonban egy olyan sajátossága, amiről kevés szó esik. A népi vallásosságban a bűn és a vétek között különbség mutatkozik. A kérdést leegyszerűsítve, úgy tűnik, a bűn voltaképpen az áteredő bűn, az ősbűn szinonim fogalma, ami a megromlott emberi természetben hajlanként öröklődik. Ezen kívül – érdekes módon – a bűn, mint fogalom, elsősorban a szekuláris törvények megsértése kapcsán használt.²³

„Isti lebetegedett, s mikor látta, hogy a hazugsággal nem menen jóra, a recunoscute (bevallotta), hogy bűnös. (Ti.: a férfi tagadta, hogy részese volt egy bűncelekménynek, majd amikor megbetegedett, félelmében bevallotta tettét.)

„Ingemet szidott (ti. a pap), hogy a gyermekeim élnek úgy, nem házasodnak meg. Hát, mondom, én vagyok a bűnös (itt: felelős)? Vannak gyermekeik, válaszszam el őket, hogy éljenek, mint a kuttyák, ki hol éri?”

la prima sfântă Împărtășanie și la sfântul Mir. [Kis katekizmus. Útmutató az elsőáldozáshoz és a bérmáláshoz való felkészülésre.] <http://www.ercis.ro/cateheza/copii.asp?cap=3> Letöltés időpontja: 2019. október 7. A román nyelvű szöveget a tanulmány szerzője fordította magyar nyelvre.

20 TÁNCZOS 2016. 128.

21 TÁNCZOS 2016. 129.

22 MADAR 1984. 661.

23 Az etimológiai szótárban a következők olvashatók a vétekről: „'bűnt, hibát követ el': vét az Isten ellen, vét a szabályok ellen; 'ártalmat, kárt okoz': a légynek sem vét; '<el-igekötővel> elhibáz': elvétette a lépést. Származékai: vétek, vétség, vétkes, vétkezik, vétlen. Ismeretlen eredetű szó”. Magyar etimológiai szótár V. Forrás: www.arcanum.hu

„Most hallom a tévébe, hogy most büntetik (ti.: vonják felelősségre) azokat, akik elkezdték '89-be a revolúciát (forradalmat).”²⁴

Az ősbűn következménye az emberi tökéletlenség, a tökéletlenség következménye az eltévelyedés, az ti., hogy az ember a mindennapokban elvett dolgokat: eltéveszt, elront, elhibázik, azaz: vét a – szakrális és a profán – rend ellen. Nézzünk néhány népi (tk. köznyelvi) megfogalmazást ennek illusztrálására: „el-vétkeztem”; „vétekbe estem”; „vétkeződnek”; „vétekbe élnek”; „vétek úgy élni”; „vétkecske”; „nagy vétek”; „ki mit vétett: megtetszik” (ti. a tett kiderül);²⁵ „féltünk a vétektől” (ti. annak elkövetésétől); „kell őrizkedni a vétektől” stb. Képletesen úgy is fogalmazhatnánk: a bűn főnév, a vétek az ige. Ebből a szempontból úgy tűnik, a gyónáshoz kötött bűnlajstrom valójában vétek-lajstrom.²⁶ Az Oltáriszentség-vétele szempontjából a bűn–vétek distinkciónak azért van jelentősége, mert arra figyelmeztet, hogy az áldozás elsősorban a kiengesztelődésben játszik szerepet. A bűnre való hajlam megmarad, a vétkek a feláldozás és a bűnbánat keretében letöröltetnek.

Tabuvétkek

A társadalmi normarendszerekben, a népi kultúrában és vallásosságban vannak olyan vétkek is, amelyek elkövetésével nem az erkölcs, nem az egyházjog, nem a polgári törvénykönyv sérül, hanem a helyi tradíció. Ezek a vétkek nem hangzanak el a gyónások során, sőt: nem hangozhatnak el, hiszen olyan cselekedetek, amelyek valamiképpen a keresztény valláson és kultúrán kívül esnek, avagy éppenséggel azok által elítéltek. Ismeretes, hogy a természeti vallásokban a hiedelem-tabuk megszegése „vétség a mágikus erők, tabuk, vagy a közösségi berendezkedés ellen”.²⁷ A néprajzkutatásból tudjuk, hogy a magyar néphitben is jól ismert jelenségről van szó.²⁸ Az irányultságukat tekintve egymástól különböző típusú vétkek²⁹ egyaránt valamiféle rend elleni engedetlenségben öltenek testet.³⁰ Néhány tabuvétke: „vétek kihányd a ganyét a halottasházba”; „vétek megöld a házikigyót/kecskebékát”; „vétek kenyeret süss pénteken” stb. Adódik a kérdés, hogy vajon a vétek – ebben a kontextusban – több-e egy – egyébként ismeretlen eredetű³¹ – a magyar nyelvben használt kifejezésnél, ami adott esetben helyettesíthető más, erkölcsileg semleges fogalommal, hiszen a tabuvétkeknek nincsen közvetlen hatása, következménye az istenkapcsolatra s így a hívő üdvözülésének kérdésére sem. Az isteni törvények és az emberi szokások viszonya (lehet) itt a kérdés, ám ha alaposabban szemügyre vesszük, azt látjuk, hogy a szálak összeérnek. Összeérnek olyan értelemben, hogy a hagyomány mindkét

24 Magyarfaluból idézett példák.

25 Ti.: a túlvilági ítéleten válik láthatóvá az, hogy az ember, életben valójában milyen volt.

26 Evangéliumi párhuzamok: „Atyám (...) vétkeztem az ég ellen és teellened” (Lk 15,18); „Bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek” (Mt 6,12) stb.

27 GÁL 1993. 120–135.

28 L. például: Pócs 1983.

29 Ti.: Isten törvénye ellen és a tradíció ellen irányuló.

30 GÁL 1993. 120–135.

31 L. a Magyar etimológiai szótár „vét” címszavában foglaltakat.

vétéktípust egyazon Istennel hozza összefüggésbe. Gyűjtéseink során gyakran tapasztaljuk, hogy rendre elhangzanak a hagyományok, a szokások tiszteletére, megtartására vonatkozó isteni vagy természetfeletti eredetű „érvek”. Például: „Úgy van leadva az Istentől”, „Úgy van elrendelve az Istentől” stb. megállapításokat halljuk olyan esetekben is, amikor adatközlőink a helyi tradíciót, a szokásjogot magyarázzák vagy védik meg. A tabuk és a törvények összekapcsolódnak olyan értelemben is, hogy a nem bibliai és/vagy nem-keresztény eredetű vétkek következménye adott esetben vallási, erkölcsi tekintetben is bűnnek minősülhet.³² Az emberi szokások és az isteni törvények összeérésének vagyunk tehát a tanúi, ahol az Oltáriszentség az a pont, ahol a tradíció révén felfele törekvő ember és a törvényei révén leszálló Isten találkozása és egymással való újbóli és ismételt kiengesztelődése végbemehet – azaz: az áldozás az egyén hitében lezajló megtisztulás és az újrakezdés „eseménye”.

Összegzés

A népi vallásosságban az Oltáriszentség valamint szűkebben a bűnbánat szentsége, tágabban maga a bűn szorosan összekapcsolódik, a kérdés kutatása tehát fontos vallásnéptanológiai kérdés. A szentségek összefonódása az egyházi hitoktatás és a vallási szocializáció következtében korán, már gyermekkorban kialakul és a vallási élet meghatározó vonása lesz a későbbiekben is. A bűn jelentőségére egyfelől, másfelől az áldozáshoz nélkülözhetetlen megbocsátásra és lelki tisztaság szükségességére az egyház szertartások (liturgia), szentségek (gyónás, betegek kenete) és tanítások (katekizmus) révén rendre emlékezteti híveit. A bűn meghatározó szerepére hatással van a bűnösség tudat, ami a moldvai magyar katolikus közösségek önképére és istenhitére különösen is jellemző, ez az oka annak, hogy dolgozatomban részletesebben is foglalkoztam a bűn, a vétkek és a vétkefajták jelentőségével. Rézben a bűnös önkép következménye, hogy az Oltáriszentség hatása, „lelki gyümölcse” elsősorban az Istennel való kiengesztelődés, azaz a lelki megtisztulás. A kettős természetű – valóságos/fizikai „tárgy” ámde természetfeletti attribútumokkal felruházott Eucharisztia – alkalmas annak a kettőségnek a megjelenítésére („egészen elvont, egészen valóságos”; „már igen, még nem”), ami valamiképpen a keresztény hitet egészében jellemzi.

32 Például a „szemmelverés”/igézés esete. Az, aki elmulasztja a háromszori szimbolikus „köpést” a megcsodált tárgyra vagy személyre, tk. rosszat kíván embertársának. Erkölcsi szempontból az igézés az irigységnek felel meg. A megigézett állat elpusztulhat, a megigézett ember megbetegedhet.

Irodalom

DOLHAI Lajos

2002 A szentáldozás bűnbocsátó hatása. *Vigília* 3. 174–180.

ERDŐ Péter

1997 Elsőáldozás. *Magyar Katolikus Lexikon*. III. Szent István Társulat, Budapest, 72.

ERŐSS Alfréd

1998 *Lelkipásztori néprajz*. Gloria, Gyulafehérvár.

GÁL Ferenc

1993 Bűn. *Magyar Katolikus Lexikon*. II. Szent István Társulat, Budapest, 1993. 120–135.

IANCU Laura

2019 A 99%-os bizonyosság. Az istenkép és kontextusa a népi vallásosságban. In: JAKAB Albert Zsolt – PETI Lehel (szerk.): *Aranymadár. Tanulmányok Tánczos Vilmos tiszteletére*. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet – Erdélyi Múzeum-Egyesület – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 139–156.

KEK

1995 *A Katolikus Egyház Katekizmusa*. Budapest, Szent István Társulat.

MADAR Ilona

1984 Adatok a Kál-völgyi falvak vallási szokásainak és erkölcsének változásához. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 17. Veszprém, 659–674.

Pócs Éva

1983 Tér és idő a néphitben. *Ethnographia* XCIV. 2. 177–206.

TÁNCZOS Vilmos

2001 *Nyiss kaput, angyal! Moldvai csángó népi imádságok*. Archetipikus szimbolizáció és élettér. Püski Kiadó, Budapest.

2016 *Csíksomlyó a népi vallásosságban*. Nap Kiadó, Budapest.

Kézirat

Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció Direktórium. A népi vallásosságról és a liturgiáról. Vatikán, 2001. december 17. „Hetény János atya könyvtárából Sopron” hagyatékából származó irat.